

12. Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право: Общие положения. – М. : Издательство «Статут», 1998. – 682 с.
13. Заменгоф З.М. Изменение и расторжение хозяйственных договоров. – М. : Изд-во «Юрид. лит.», 1967. – 144 с.
14. Миронов В.К. Трудовой договор в социалистических странах. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1975. – 144 с.
15. Сыроватская Л.А. Трудовое право. – М. : Высшая шк., 1997. – 255 с.
16. Пересунько В. Гарантії трудових прав працівників при переведенні, переміщенні, зміні істотних умов праці // Підприємництво, господарство і право, 2000. – № 9. – С. 51-55.
17. Юшко А.М. Переведення на іншу роботу : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Харків, 2002. – 20 с.
18. Трудове право України : підручник / За ред. Н.Б. Болотіної, Г.І. Чанишевої. – К. : Т-во «Знання», КОО, 2000.
19. Пилипенко П. Про істотні умови трудового договору та проблеми, пов'язані з переведенням і переміщенням працівників // Вісник Львів. ун-ту. Серія юрид. – 2002. – Вип. 37. – С. 337-342.
20. Гражданское право : учебник / Под ред. А.П. Сергеева, Ю.К. Толстого. – М. : Проспект, 1998. – Ч. 1. – 632 с.
21. Дроніков В.К. Римське приватне право. – К. : Вид-во Київ. ун-ту, 1961. – 200 с.
22. Парпан Т.В. Про істотні умови трудового договору // Вісник Львів. ун-ту. – Сер. юрид., 2001. – Вип. 36. – С. 366-369.
23. Проект Трудового Кодексу України № 2902 від 22.04.2013 р. [Електронний ресурс] Верховна Рада України : Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=46746.

УДК 331.5-056.26

ОКРЕМІ ПРАВОВІ ПИТАННЯ ЗАЙНЯТОСТІ ІНВАЛІДІВ В УКРАЇНІ

SOME LEGAL ISSUES OF EMPLOYMENT OF THE DISABLED IN UKRAINE

Чічкань М.В.,

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри трудового права та права соціального забезпечення
Чернігівського національного технологічного університету*

Досліджено основні напрями державної політики у сфері зайнятості інвалідів. Проаналізовано положення чинного законодавства, що мають значення для реалізації інвалідами права на працю. Акцентовується увага на додаткових гарантіях у сприянні працевлаштуванню інвалідів.

Ключові слова: інвалід, інвалідність, право на працю, зайнятість, державні гарантії у сфері зайнятості.

Исследованы основные направления государственной политики в сфере занятости инвалидов. Проанализированы положения действующего законодательства, имеющие значение для реализации инвалидами права на труд. Акцентируется внимание на дополнительных гарантиях в содействии трудоустройству инвалидов.

Ключевые слова: инвалид, инвалидность, право на труд, занятость, государственные гарантии в сфере занятости.

The article covers the investigation of the main guidelines for the state employment policy of the disabled. The regulations of the current legislation, that are relevant to the implementation of the right to work by the disabled, are analyzed here. Attention is focused on additional assistance guarantees to employ the disabled.

Key words: the disabled, disability, right to work, employment, state employment guarantees.

З часу проголошення Україною незалежності відбулися суттєві якісні зміни у ставленні держави та суспільства до проблем людей з інвалідністю. Конституційне закріплення принципу рівності усіх людей у своїй гідності та правах стало правовим підґрунтям для подальшого розвитку законодавства в цілому та у сфері соціального захисту інвалідів зокрема. Відповідно до офіційних статистичних даних, в Україні налічується 2,7 млн осіб з інвалідністю, або майже 6% загальної чисельності населення. Крім цього, спостереження свідчать, що за останні 20 років чисельність інвалідів подвоїлася [1].

Правовою основою відображення змісту державної політики щодо інвалідів став Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» від 21 березня 1991 року [2]. Цей законодавчий акт визначив основи соціальної захищеності інвалідів в Україні та гарантував їм рівні з усіма іншими громадянами можливості для участі в економічній, політичній і соціальній сферах життя суспільства, створення необхідних умов, які дають можливість інвалідам ефективно реалізувати права та свободи людини і громадянина та вести повноцінний спосіб життя згідно з індивідуальними можливостями, здібностями й інтересами.

Дослідженням окремих аспектів проблем зайнятості інвалідів в Україні займалися такі вчені, як Н.Б. Болотіна, К.П. Бондарчук, О.Й. Лесько, Р.О. Павлюков, П.Д. Пилипенко, В.І. Прокопенко, В.А. Савченко, І.М. Терюханова, О.В. Тищенко, Л.П. Шумна, О.М. Ярошенко та інші. Проте проблема доступу осіб з обмеженими можливостями до реалізації права на працю постійно перебуває у центрі уваги державної соціальної політики, а тому залишається актуальною.

Метою цієї статті є дослідження окремих правових аспектів зайнятості інвалідів в Україні за сучасних умов побудови демократичної, соціальної та правової держави.

Праця, без сумніву, є одним з основних феноменів людського буття, оскільки саме вона є джерелом усіх людських благ, що забезпечують виживання людства протягом усієї його історії [3, с. 359]. Загальновідомо, що праця є основним елементом реалізації потенціалу особи, соціальної інтеграції та визнання, а гідна праця – найбільш ефективний засіб уникнення маргіналізації, бідності й соціальної ізоляції, від яких люди з інвалідністю дуже часто потерпають [4, с. 21]. Право на працю належить до невід'ємних і невідчужуваних природних прав людини, яким вона володіє з моменту народження і до смерті, й від нього не можна відмовитися. Держава лише закріплює право на працю, охороняє його і створює умови для його реалізації. Право на працю вважається одним із основних прав людини. Воно слугує основою всього комплексу соціально-економічних прав. Завдяки саме його реалізації створюються матеріальні блага, забезпечується подальший ріст добробуту людей, примножуються матеріальні та духовні цінності, досягаються успіхи в усіх галузях народного господарства, науки та культури [5, с. 52-53].

Незважаючи на те, що останнім часом спостерігаються деякі зрушення щодо активної політики зайнятості інвалідів, невирішені проблеми, пов'язані з їх працевлаштуванням існують і досі. На сьогодні трудовою діяльністю зайнята лише кожна четверта доросла людини з інвалідністю, через Державну службу зайнятості працевлаштовуються лише третина інвалідів, які бажають працювати. Протягом останніх років частка працюючих людей з інвалідністю серед усього зайнятого економічною діяльністю

населення не перевищує 2%, на обліку в Державній службі зайнятості перебуває майже 40,0 тис. безробітних інвалідів [6, с. 11].

Повноцінна інтеграція українських громадян з особливими потребами має на меті сприяти перетворенню інваліда на активного члена суспільства – впевнену у своїх силах і завтрашньому дні особистість, озброєну знаннями, професією, що дозволить їй конкурувати на ринку праці. На жаль, в Україні роботодавці поки що не виявляють достатньої активності щодо працевлаштування людей з інвалідністю, що стримує розширення зайнятості цієї категорії населення. За даними досліджень, в Україні працевлаштовують людей з інвалідністю роботодавцям заважають такі фактори: недосконале законодавство (так вважають респонденти 63,0% регіонів), думка про те, що особи з інвалідністю мають обмежені трудові можливості (59,3% регіонів), що найом таких людей призведе до проблем (44,4% регіонів) і що відповідальність за працевлаштування інвалідів лежить на уряді (14,8% регіонів). Поширені також такі побоювання: низька продуктивність праці людей з інвалідністю (респонденти з 66,7% регіонів), складнощі при звільненні таких працівників (37,0% регіонів), додаткові витрати, зумовлені наймом осіб з інвалідністю (22,2% регіонів), поради чи послуги спеціалістів з організації праці інвалідів є недоступними або їх складно знайти (18,5% регіонів) [7, с. 48].

Конституція України проголошує право кожного на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працюю, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Кодекс законів про працю України майже не приділяє уваги питанню застосування праці інвалідів, зобов'язуючи лише (ст. 172 КЗпП) власника або уповноважений ним орган організувати навчання, перекваліфікацію та працевлаштування інвалідів відповідно до медичних рекомендацій, а також встановити на їх прохання неповний робочий день або неповний робочий тиждень та створити пільгові умови праці. При цьому забороняється залучення інвалідів до надурочних робіт та робіт у нічний час без їх згоди.

Деякі принципово важливі положення, що мають значення для реалізації інвалідами права на працю, окреслює Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні». По-перше, Закон вказує: інваліди в Україні володіють усією повнотою соціально-економічних, політичних, особистих прав і свобод, закріплених Конституцією України. По-друге, Закон чітко прописує: дискримінація за ознакою інвалідності забороняється. По-третє, з метою реалізації творчих і виробничих здібностей інвалідів та з урахуванням індивідуальних програм реабілітації їм забезпечується право працювати на підприємствах, в установах, організаціях, а також займатися підприємницькою та іншою трудовою діяльністю, яка не заборонена законом. Підприємства, установи й організації за рахунок коштів Фонду соціального захисту інвалідів або за рішенням місцевої ради за рахунок власних коштів, у разі необхідності, створюють спеціальні робочі місця для працевлаштування інвалідів, здійснюючи для цього адаптацію основного і додаткового обладнання, технічного оснащення і пристосування тощо з урахуванням обмежених можливостей інваліда. Відмова в укладенні трудового договору або в просуванні по службі, звільнення за ініціативою адміністрації, переведення інваліда на іншу роботу без його згоди з мотивів інвалідності не допускається, за винятком випадків, коли за висновком медико-соціальної експертизи стан його здоров'я перешкоджає виконанню професійних обов'язків, загрожує здоров'ю і безпеці праці інших осіб, або продовження трудової діяльності чи зміна її характеру та обсягу загрожує погіршенню здоров'я інваліда. По-четверте, забезпечення прав інвалідів на працевлаштування та оплачувану роботу, в тому числі з умовою виконання роботи вдома, здійснюється

через їх безпосереднє звернення до підприємств, установ, організацій чи до державної служби зайнятості. По-п'яте, інвалід, який не досяг пенсійного віку, не працює, але бажає працювати, має право бути зареєстрованим у державній службі зайнятості як безробітний. По-шосте, для підприємств, установ, організацій, у тому числі підприємств, організацій громадських організацій інвалідів, фізичних осіб, які використовують найману працю, установлюється норматив робочих місць для працевлаштування інвалідів у розмірі чотирьох відсотків середньооблікової чисельності штатних працівників облікового складу за рік, а якщо працює від 8 до 25 осіб, – у кількості одного робочого місяця.

Підприємства, установи, організації, у тому числі підприємства, організації громадських організацій інвалідів, фізичні особи, які використовують найману працю, де середньооблікова чисельність працюючих інвалідів менша, ніж установлено нормативом, щороку сплачують відповідним відділенням Фонду соціального захисту інвалідів адміністративно-господарські санкції, сума яких визначається в розмірі середньої річної заробітної плати на відповідному підприємстві, установі, організації, у тому числі підприємстві, організації громадських організацій інвалідів, фізичної особи, яка використовує найману працю, за кожне робоче місце, призначене для працевлаштування інваліда і не зайняте інвалідом. Для підприємств, установ, організацій, у тому числі підприємств, організацій громадських організацій інвалідів, фізичних осіб, на яких працює від 8 до 15 осіб, розмір адміністративно-господарських санкцій за робоче місце, призначене для працевлаштування інваліда і не зайняте інвалідом, визначається в розмірі половини середньої річної заробітної плати на відповідному підприємстві, в установі, організації, у тому числі підприємстві, організації громадських організацій інвалідів, у фізичної особи, яка використовує найману працю. Це положення Закону не поширюється на підприємства, установи, організації, що повністю утримуються за рахунок коштів державного або місцевих бюджетів.

Правові, економічні та організаційні засади реалізації державної політики у сфері зайнятості населення, гарантії держави щодо захисту прав громадян на працю та реалізації їхніх прав на соціальний захист від безробіття визначені Законом України від 05.07.2012 року «Про зайнятість населення», який набув чинності з 1 січня 2013 року. Серед державних гарантій у сфері зайнятості населення законом передбачено: захист від дискримінації у сфері зайнятості, необґрунтованої відмови у найманні на роботу і незаконного звільнення, а також додаткове сприяння у працевлаштуванні окремих категорій громадян. До категорій громадян, що мають додаткові гарантії у сприянні працевлаштуванню, належать інваліди, які не досягли пенсійного віку, встановленого ст. 26 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». Здійснення заходів, що сприяють зайнятості громадян, які недостатньо конкурентоспроможні на ринку праці; заохочення роботодавців, які зберігають діючі та створюють нові робочі місця насамперед для громадян, які недостатньо конкурентоспроможні на ринку праці – визначено основними напрямками державної політики у сфері зайнятості населення» [8].

Вищезазначеним Законом також окреслені заходи стимулювання працевлаштування громадян, які недостатньо конкурентоспроможні на ринку праці. Так, роботодавцю, який працевлаштовує на нове робоче місце громадян, які недостатньо конкурентоспроможні на ринку праці та яким надано статус безробітного, за направленням територіальних органів центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції, строком не менше ніж на два роки щомісяця компенсуються фактичні витрати у розмірі єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування за відповідну особу за місяць, за який він спла-

чений. Компенсація виплачується протягом одного року з дня працевлаштування особи. У разі звільнення працівника, за якого виплачувалася компенсація з ініціативи роботодавця або за згодою сторін до закінчення дворічного строку з дня працевлаштування, сума виплачених коштів повертається в повному обсязі або на його робоче місце за направленням територіального органу центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції, у межах дворічного строку працевлаштовується інший безробітний. Зазначена компенсація не виплачується у разі, коли роботодавець: 1) має заборгованість із сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та/або страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування; 2) визнаний у встановленому порядку банкрутом або стосовно нього порушено справу про банкрутство.

Таким чином, в сучасних умовах одним із пріоритетних напрямків державної соціальної політики визнається здійснення заходів, що сприяють зайнятості громадян, які недостатньо конкурентоспроможні на ринку праці. Принципово важливі положення щодо сприяння зайнятості інвалідів передбачені у таких базових нормативно-правових актах, як Кодекс законів про працю України, Закони України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», «Про зайнятість населення», «Про реабілітацію інвалідів в Україні». Проте державна стратегія зайнятості інвалідів потребує комплексного вдосконалення і, в першу чергу, повинна ґрунтуватися на впровадженні у вітчизняне законодавство міжнародно-правових стандартів та позитивного досвіду зарубіжних країн, а також на створенні для інвалідів безперешкодного доступу до праці, з урахуванням їх індивідуальних можливостей, здібностей та інтересів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Концепція Загальнодержавної програми «Здоров'я – 2020: український вимір» : схвалено розпорядженням КМУ від 31.10.2011 р. // Урядовий кур'єр. – 2011. – 23 листоп. (№ 218).
2. Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні : Закон України від 21 березня 1991 року // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 21. – Ст. 252.
3. Занфірова Т. А. Філософсько-правові проблеми реалізації права на працю / Т. А. Занфірова // Держава і право. – 2010. – Вип. 50. – С. 359-364.
4. Масленнікова В. Нові підходи державної політики до забезпечення прав осіб з інвалідністю у сфері праці / В. Масленнікова // Україна: аспекти праці. – 2010. – № 8. – С. 20-25.
5. Козуб І. Право інваліда на працю як природне право та конституційний принцип / І. Козуб // Юридична Україна. – 2007. – № 11. – С. 52-57.
6. Якщо працюєш, ти повноцінний громадянин. А якщо ні?.. // Соціальний захист. – 2013. – № 11. – С. 10-12.
7. Терюханова І. Держава, роботодавці, особи з інвалідністю: шляхи співпраці / І. Терюханова, Н. Стульпінас, О. Терещук // Україна: аспекти праці. – 2011. – № 3. – С. 47-51.
8. Про зайнятість населення : Закон України від 5 липня 2012 року // Урядовий кур'єр. – 2012. – 12 верес. (№ 164).